

dent szellemesen, egyénien áthasonító megjelenítés Szántó Piroska művészetével is rokon. Ezért fér meg egymással itt körülöttünk a rituális asszociációkat idéző *János fej* és a szinte archaikus mozdulatú magyar paraszt: *Mihály bácsi* – a szentendrei kistemető és a *Mátrai táj* –, a hazai dombokat idéző Fehér falu épp úgy, mint ennek meszes téglalapjaira vörös házfalakkal rimelő angolai *Folkestone* látványja. A műveken átderengő érzelmi, gondolati egység élménye segít majd megmagyarázni olyan komor képeket is, mint amilyen a *Halálraitétek*. Az elsötétedett napraforgók rémülete, a kavargó kontúrok, a csorgó vér látomása nem önkényes ötlet, azokat az idegeinkbe szívott emlékeket fejezi ki, melyeket az elmúlt évtizedekben Kiskunfélegyházán vagy másutt, így vagy úgy mindnyájan átéltünk. S hogy mennyire nem szűkül a Szántó Piroska által fölmutatott világ erőszakoltan egyértelművé, jó példa rá az előbbi olajkép hangulati ellenpárja, a *Sárga ős*, melynek szilvakék hunyorgásából a megművelt föld csorduló gazdagsága, a színekkel kifejezhető lét érett teljessége néz ránk. Hadd figyelmeztessék végezetül a bátor víziókat suggeráló nagy kompozíciók mellett az alkotói lelkiiséget épp oly híven tükröző apró motívumokra. Aki ennyi szeretettel, közvetlen kedéllyel tud odahajolni a szöcskéhez, szarvasbogárhoz, kislibához, abból máig se veszett ki a gyermek, az méltó rá, hogy itt a szülővárosában is szíves nyíltsággal, a rangot szerzett, de hűséges rokonnak járó büszke megbecsüléssel fogadják.

FODOR ANDRÁS

ÉVEZREDEK MŰVÉSZETE

ARTNER TIVADAR KÖNYVE

Magyar szerzőtől ez az első olyan népszerű ismeretterjesztő könyv, amely a képzőművészet történetét a kezdetektől napjainkig átfogja és gazdagon illusztrálva ismerteti. Az eddig megjelent hasonló művektől (pl. Lyka Károly vagy a szovjet Alpatov művészettörténete) főleg két szempontból különbözik. Az egyik, hogy korunk művészetét amazoknál részletesebben mutatja be, a másik, hogy a nagy összefüggések felvázolása mellett tudatosan az egyes – jól kiválasztott – műalkotások elemzésére helyezi a hangsúlyt.

S éppen ez az, amire a közízlés fejlesztése szempontjából nálunk a legnagyobb szükség volt. Artner könyve művészeti ismeretterjesztésünk frontján hézagpótló jelentőségű, mert valóban a legszélesebb közönséghez szól, semmilyen előképzettséget nem igényel, s az egyszerű laikus számára is biztosítja a legjelentősebb műalkotások megértésének magasabb fokát.

Három előző könyve („Ismerkedés a művészettel”, „A középkor művészete” és „A reneszánsz művészete”), továbbá az *Élet és Tudományban* megjelent „Miért szép?” sorozata és egyéb cikkei alapján a szerző már eddig is a legrangosabb ismeretterjesztő művészettörténészek közé számított, mégpedig – mint azt németül megjelent könyve és csehszlovákiai publikációi tanúsítják – hovatovább nemcsak magyar viszonylatban.

Az „Évezredek művészete” mintegy összefoglalása Artner Tivadar eddigi munkásságának. Szükségképpen vázlatos ez az összefoglalás, hiszen a vaskos kötetben a képek dominálnak, s az óriási ismeretanyag csak erős szelekcióval szorítható keretek közé. Az ilyen szelekció alapos tárgyi tudást, biztos áttekintést és kimerült koncepciót igényel – s az „Évezredek művészete”-ben mindhármat megtaláljuk.

A művészet legnagyobb „belső ellensége” a giccs. Érthető ezért, hogy Artner a művészet igazi értékeinek védelmében harcra kényszerül a giccs, a sznobizmus és mindenfajta lapos naturalizmus vagy tartalmatlan modernkedés ellen. Különösen értékes és meggyőző az a határozott állásfoglalás és elemzés, amellyel a szocialista realizmus jelszavával takarózó korszerűtlen, sőt ártalmas jelenségeket, nézeteket leplezi le.

Ugyanakkor éppen a szocialista realizmussal és korunk művészetével kapcsolatos fejezetek némi bizonytalanságot is elárulnak.

Az olvasó világos képet kap arról, hogy a szocialista realizmus nevében annak idején leszállították az esztétikai színvonalat a fejletlen tömegízléshez, s az elavult

akadémikus naturalizmust pártfogolták. Az viszont nem derül ki, hogy a szocialista-realizmus elvileg és egészében véve is azonos-e ezzel a helytelen, sőt retrográd irányzattal, vagy esetleg egy helyes elv hibás értelmezéséről volt szó? Nem kapunk egyenes választ arra a kérdésre, hogy tulajdonképpen mit jelent a szocialista realizmus a képzőművészetben? Elavult jelenségek tekintendők ma már, vagy életképes még?

Artner szerint korunk új kifejezési formákat igényel, s a jövő a modern művészeté. Ebben talán egyet is érthetnénk vele, ha tudnánk, mit ért modern művészet. Ugyanis az általában modernnek tartott forradalmi stílusirányzatokat (az impresszionizmustól a kubizmuson és más izmusokon keresztül az absztrakcióig) akadémizmussá fakult, régi formanyelvnek tartja.

Talán valami még modernebb, ultramodern formanyelvre gondol? Nem valószínű, hisz elítéli a művészetnek a társadalmi valósággal nem számoló előrerohanását, amely csak „a közönség és kultúra közt napjainkban világszerő tapasztalható szakadékot” tágítja. Nagyon jól tudja, hogy a modernizmus ez idő szerint „csak egy vékony réteg művészeté”, s az emberek többsége még mindig előnyben részesíti a régies szellemű, naturalista művészetet. De — helyesen — azt vallja, hogy „a stílus milyensége önmagában nem értékmérő: a megoldás minősége avatja műalkotássá a festményt, a szobrot...” (583. old.).

Viszont épp az esztétikai minőség megítéléséhez nem tud konkrét segítséget, korszerű normákat adni az olvasónak. Állítja ugyan, hogy a modernista álművészet nagyhangú zajongása nem tévesztheti meg a művészet történetét ismerő, tárgyilagos szemlélt. De aztán arról panaszkodik, hogy milyen nehéz, sőt a gyakorlatban szinte lehetetlen a kontármunkák szétválasztása az igazi művektől. „Tanácstalanul állunk egyelőre... a Pop-Art előtt is” — írja, és megfogalmazza a műkritika csődjét bevalló tételt, mely szerint „a természettől való eltávolodás mai fokán nincs általános mérce a számszámra burjánzó »izmusok« esztétikai megítélésére” (585. old.).

A teljes relativizmus következetes végigvitele azonban gyakorlatilag lehetlenné tenne minden műbírálatot. Tanácstalansága ellenére Artner is bírálni kényserül, s bírálata szükségképpen általános érvényű normákat feltételez. Bírálja pl. a Pop-Art elvonatkoztatásnélküliségét, szeszélyes önkényességét, közhelyszerűségét és nihilizmusát. Vagyis, ha jól következtetünk, feltételezi, hogy a valódi művészet többé-kevésbé elvonatkoztat, valamiféle törvényszerűségekhez igazodik, újat ad és vannak eszményei. Ez utóbbiak közül kettőt nyíltan és hangsúlyozottan is megnevez: a humanizmust és az értelem szabályozta ízlést, vagyis a racionalizmust.

Ennek megfelelően az „izmusok” közül érezhetően a neorealizmus és a konstruktivizmus áll legközelebb a modern művészetről alkotott koncepciójához.

Jelentős pozitívuma a könyvnek, hogy a főbb izmusok kialakulását és egymással való kapcsolatát áttekinthetővé teszi, bár ez a túlzott leegyszerűsítés veszélyét is magával hozza. A szürrealizmussal pl. kifejezetten mostohán bánik. Az expresszionizmus „vadhajtásaként” kezeli, s bár nem veti el egyételműen, a mélypszichológiai tartalmak ábrázolását mégis inkább az irodalom körébe utalja. (Holott pszichológuskörökben köztudott, hogy a tudattalan lelki tartalmak többnyire képszerűen, álmokképek, víziók formájában jelentkeznek.)

Nagyon kérdéses az a mód is, ahogyan az absztrakció helyét próbálja kijelölni a modern művészetben. Szerinte ugyanis az absztrakt kompozíció csupán dekoratív célokra alkalmas. Emellett elismeri, hogy az absztrakció „törvényszerűen, az esztétikai fejlődés belső logikája szerint alakult ki” (504. old.). Ezek szerint törvényszerű lenne, hogy a művészet a pusztá dekoráció színvonalára süllyedjen?

Mindez az elvi bizonytalanság és tisztázatlanság azonban csupán a korunk művészetével foglalkozó fejezetekre, tehát a könyv alig egyötödére jellemző. S különben is: amit az esztétika tudománya sem tisztázott még véglegesen és egyértelműen, azt aligha várhatjuk egy ismeretterjesztő műtől. (Mindenesetre talán szerencsésebb lett volna a problémákat nyitott kérdéseként, esetleg különböző vélemények tükrében bemutatni.)

Ettől — és néhány kisebb pontatlanságtól — eltekintve, az „Évezredek művészeté” igen értékes könyv, amely gazdag képanyagával és világos magyarázataival sok gyönyörűséget szerez minden olvasójának. (Gondolat 1966.)

SZILÁGYI VILMOS